

JERKO ČULIĆ: ŽIVOTNI PUT, DJELOVANJE I OBITELJ

UDK: 929Čulić, J.
32-05Čulić, J.
338.2

PETRA BLAŽEVIĆ
Put Firula 16
21 000 Split, HR

Primljeno: 22. IX. 2017.
Stručni rad

Na osnovi literature i izvora predstavlja se život Jerka Čulića, važnog turističkog djelatnika sredine XX. stoljeća. Pokazuje se njegova uloga u političkim, gospodarskim i društvenim inicijativama tadašnje države i grada Splita. Donose se i neki dosad nepoznati podaci o njegovoj obitelji te o kući.

Ključne riječi: Jerko Čulić, ORJUNA, turizam, Putnik, hortikultura

Ime Jerka Čulića spominje se na brojnim mjestima literature različitog sadržaja. Poznat je istraživačima početaka hrvatskog turizma, šire govoreći turizma na prostorima čitave bivše Jugoslavije. Na njega će naići oni koje zanimaju nacionalistička gibanja u Splitu, koja su nakon sloma Austro-Ugarske, otvorila put stvaranju Države SHS. Njegovo je ime također zabilježeno u polju humanitarnog djelovanja nakon Prvog svjetskog rata. Za lokalnu povijest bitan je kao značajan pripadnik *Društva Bačvice i Firule*. To je samo jedno od društava u kojima je djelovao Jerko Čulić. Cilj je ovoga članka dati zaokruženu sliku različitih slojeva njegova života: podrijetla, krugova u kojima je politički sazrio, procesa koji su ga formirali i na čije je formiranje sam utjecao te djelatnosti kojima se

bavio profesionalno i amaterski, kako bi se u konačnici valoriziralo njegovo mjesto u povijesti Splita. U toj će se namjeri kronološki predstaviti njegov životni put, tematski podijeljen na različita područja. Kako bi slika bila što potpunija, posvetit će se pažnja obiteljskoj kući koju je sagradio te će se kratko dotaknuti njegova obitelj, koja dosada nije bila predmetom istraživanja.¹

PODRIJETLO

Jerko Čulić rođen je 28. rujna 1898. u Splitu, od oca Filipa Čulića Draguna i majke Antice (Antonije) Dorić, koji su u matičnoj knjizi župe sv. Dujma (Grad) – u kojoj je Jerko kršten 26. siječnja 1890. – navedeni kao kovač i kućanica, oboje katolici.² Jerko je bio šesto od njihovih 11 djece, od kojih je troje umrlo u ranom djetinjstvu.

Obitelj Čulić u Splitu je nastanjena od početka XVII. stoljeća, otkada se, uslijed diverzifikacije grana obitelji, stvaraju dvojna prezimena, pa se tako Čuliće nalazi u kombinacijama s drugim dijelom prezimena: Dragun, Viskota, Koze, Žava i Bojo.³ Krajem XIX. i u prvim desetljećima XX. stoljeća, dobu Jerkova odrastanja i zrelosti, članovi velike obitelji Čulić⁴ u matičnim su knjigama najčešće zapisani kao težaci rasprostranjeni u više splitskih četvrti, osobito na Lučcu i Manušu. Boljestojeći članovi vlasnici su nekretnina na nizu gradskih adresa, koje daju u podnajam ili ondje posluju u vlastitim radnjama,⁵ a ponajviše se bave trgovinom te postaju sudski vještaci za pojedine proizvode.⁶ Upuštaju se i u tada rastuću industriju proizvodnje tupine.⁷ Obitelj Čulić tog vremena dala je bitne ličnosti gradu Splitu, poput arhitekta Prospera Čulića, državnog odvjetnika dr. Josipa Čulića te Matu Čulića Draguna, svjetski poznatog baritona.

Od Jerkovog pradjeda Mije, njegova grana obitelji prezimenu Čulić dodaje nadimak Dragun, zahvaljujući anegdoti iz vremena maršala Marmonta.⁸ Kovački zanat, obiteljska tradicija, omogućit će Mijinim potomcima da, zahvaljujući dobrom poslovanju, zamijene siromašne uličice gusto napučenog Lučca novostečenim, znatno većim kućama u osamljenijim dijelovima grada bliže moru. Najprije Jerkov otac Filip, po čuvenju jedan od najboljih gradskih kovača,⁹ odlazi s rodnog Lučca na Bačvice, gdje je kupio kuću u Bregovitoj ulici.¹⁰ Taj će primjer slijediti Jerko, najuspješniji od četvorice Filipovih sinova,¹¹ no ne zahvaljujući obiteljskom obrtu već obrazovanju i poduzetnosti. Zanimljivo je primijetiti kako je krsni kum Jerkovom bratu Anti Pavlu, ro-

đenom 25. siječnja 1893., bio dr. Ante Trumbić.¹² Je li bliskost s jednom od najprominentnijih gradskih ličnosti kovača Filipa potaknula da školuje sina Jerka i nakon srednje škole, može se samo nagađati. U svakom slučaju, Jerko Čulić je završio klasičnu gimnaziju u rodnom gradu, a potom Pravni fakultet u Zagrebu i Pragu.¹³

JUGOSLAVENSKE TENDENCIJE I POLITIČKI AKTIVIZAM

Čulić od rane mladosti pokazuje zanimanje za politiku, aktivnu uključenost u društvena zbivanja i spremnost na žrtvu poradi ideja koje je zastupao. Kao gimnazijalac učlanjuje se u redove splitske Socijaldemokratske stranke, kojoj doprinosi organizacijom manje biblioteke i uređivanjem njezinih listova.¹⁴ Vrlo je aktivan u studentskim danima: djeluje među jugoslavenski orijentiranom revolucionarnom omladinom u Dalmaciji, o prvoj godišnjici atentata na bana Cuvaja 1912. u Pešti pokreće tiskanje i distribuciju protuvladinih letaka, a povezan je i s radom *Mlade Bosne*.¹⁵ Po povratku sa studija, nastavlja surađivati sa splitskim intelektualcima koje okuplja ideja konačnog kraja Austro-Ugarske i zbližavanja Hrvatske s ostalim slavenskim nacijama, u prvom redu sa Srbijom. Urednik je posljednjeg broja projugoslavenskog lista *Ujedinjenje*, kojega su u 1913. tiskana dva broja.¹⁶ Zbog pisanja u tom časopisu, Čulić je osuđen na 4 mjeseca zatvora u Šibeniku.¹⁷ Netom prije izbijanja Prvog svjetskog rata, postaje urednikom splitskih listova *Pučka sloboda* i *Sloboda*,¹⁸ organa *Hrvatske pučke napredne stranke* (HPNS) dr. Josipa Smodlake.¹⁹ U trenutku kada Jerko preuzima uredništvo, već je na snazi oštra represija vlasti prema svim oblicima protuaustrijskog aktivizma. I on biva uhićen, a do sredine 1915. u istražnom je zatvoru u Mariboru, gdje su u zajedničkim sobama bili smješteni dalmatinski politički osuđenici. Optužnica za zločin veleizdaje podignuta je 5. svibnja 1915., a proces je vođen na sudu u Grazu. Nakon osuđujuće presude, kaznu je, vjerojatno do posljednjih dana 1915., služio u muškoj kaznionici u mjestu Karlau kod Graza.²⁰ Poslije zatvora, bio je konfiniran u logoru Göllensdorf, a potom u Grazu, da bi u konačnici pobjegao u Beč.²¹

Povratkom u zemlju, nastavlja agitirati u korist zajedničke države. Prema Bartuloviću, (...) *neumorno je putovao između Splita, Zagreba i ostalih mjesta, organizirajući propagandu i stvarajući veze*.²² Zahvaljujući prilikama koje su nastupile smrću cara Franje Josipa krajem 1916. i restrukturiranju državne uprave, zajedno s nepovoljnim vijestima s ratišta, odnos prema Srbima u Hr-

vatskoj i projugoslavenskoj opciji se poboljšao. Čulić se sredinom 1918. nalazi u Zagrebu na funkciji podtajnika Odbora Slovensko-hrvatskih i srpskih žena za siročad, koji radi na akciji zbrinjavanja glađu i ratom ugrožene srpske djece. Raspoložujući dostatnim sredstvima, kroz humanitarna je nastojanja Odbor agitirao u korist sveslavenskih napora i zajedničke države južnih Slavena.²³ Po austrijskom slomu i osnutku nove države, Čulić postaje tajnikom povjerenstva za socijalnu skrb pri Zemaljskoj vladi za Dalmaciju,²⁴ vjerojatno zahvaljujući ne samo prethodnom zagrebačkom, već i zatvorskom iskustvu, pri čemu kao olakotnu okolnost valja uzeti i političku afilijaciju. Kraće je djelovao i kao član upravnog savjeta za poslove organizacije u zemlji te kao član komisije za istraživanje političkih zločina počinjenih tijekom rata u Dalmaciji.²⁵ Sve su te funkcije podrazumijevale pristajanje uz oformljenu vlast, istodobno honorirajući Čulićevo desetljeće borbe za istu. Da ideju jugoslavenstva kani i ubuduće podupirati, njezin tada već etablirani zagovornik pokazao je u travnju 1918., našavši se među 16 ulagača koji su sakupili kapital potreban za osnivanje *Novog doba*. Bilo je to društvo jednako orijentiranih viđenijih imena splitske gospodarske i političke scene.²⁶ Od samih je početaka bio vrlo aktivan u ORJUNI (Organizacija Jugoslavenskih Nacionalista), najprije kao suradnik lista *Pobeda*, kojeg od polovice 1921. izdaje J. N. N. O. (Jugoslavenska Napredno-Nacionalna Organizacija). Ta je organizacija preteča ORJUNE, u čijem je Centralnom odboru bio Čulić. On je i autor njenog Statuta.²⁷

TURIZAM

Sazrijevanje u krilu jugoslavenskih tendencija Jerka Čulića ipak nije odvelo u aktivno bavljenje politikom, premda su njegovi stavovi i učešće u pripremnom razdoblju buduće države južnih Slavena odigrali ulogu u kasnijem obavljanju niza funkcija. No, one su uvijek bile vezane prvenstveno uz turizam Jugoslavije te također uz podizanje kulturnih i gospodarskih kapaciteta Dalmacije. Možda se upravo preko političke djelatnosti Čulić upoznao sa samom temom turizma, koja će ga okupirati ostatak života. Još 1909., jedan od suradnika lista *Sloboda*, koji će Jerko uređivati nekoliko godina poslije, bio je Milan Marjanović – autor koji među prvima članke posvećuje potrebi planiranog turizma u Dalmaciji²⁸ – što Čulićev rani susret s idejom turističkog razvoja čini izglednim. Kako god bilo, njegovo je turističko djelovanje uslijedilo nakon onog političkog, premda ostaju nejasnima okolnosti prve zabilježene Čulićeve poslovne aktivnosti, koja se

kronološki uklapa u razdoblje koje je proveo u zatvoru. Naime, 1. siječnja 1916. zabilježen je početak posla vođenog s bratom Vinkom.²⁹ Taj zajednički pothvat napušta 1923., otkada se u potpunosti posvećuje turizmu.

Za potrebe napretka turizma u Splitu je u lipnju 1923., kao prva organizacija tog tipa na priobalju Kraljevine SHS, osnovano Društvo za saobraćaj putnika za Dalmaciju, na čelu kojega je bio ing. Kamilo Tončić. Kada je kasnije više sličnih organizacija ustanovilo Primorski savez za unapređenje turizma, čiji je predsjednik bio načelnik Ivo Tartaglia, Čulić će kao tajnik voditi sve poslove.³⁰ Zadaće promicanja turizma, kroz niz propagandnih djelatnosti, nastojanja u napretku hotelijerstva, infrastrukturnih projekata i poboljšanja sadržaja destinacija, Savezi su ostvarivali u sinergiji s Ministarstvom trgovine i industrije, no zbog nedostatka financijskih sredstava pristupilo se osnivanju *Putnika* – dioničkog društva u Beogradu, u čije su vlasništvo ušle pravne i fizičke osobe. Temeljem ugovora s Ministarstvom, *Putnik* je dobio pravo da, uz proviziju, u svojim uredima prodaje željezničke karte.³¹ Upravitelj splitskog *Putnika* od njegova osnutka do 1939. g. jest Jerko Čulić.³² U izvorima se može pratiti infrastrukturne promjene te organizacije. Kada je u siječnju 1924. otvorena *Gradska biletarnica*, koja će se kasnije nazivati *Putnički ured*, odnosno jednostavno *Putnik*, bila je smještena na Peristilu br. 4.³³ Od listopada 1926. nalazi se na Pristanu majora Stojana,³⁴ tj. na obali nasuprot današnjeg autobusnog kolodvora. Tada sagrađena prizemnica bila je zajednička *Putniku* i *Carinskoj pregledavaonici*. Nekoliko godina poslije nadograđen je kat nad dijelom prizemlja i trijem s istočne strane, po projektu Fabijana Kaliterne i Alfreda Kellera.³⁵ S potonjim arhitektom Čulić ima poveznicu i u činjenici da je nakon Prvog svjetskog rata promicao inicijativu gradnje Kellerovih hotela u Dalmaciji, no tadašnja Vlada Države SHS nije smatrala prioritarnim zamijeniti interese pojedinaca vlastitim ulaganjima u hotelsku infrastrukturu.³⁶ Putnički je ured srušen u Drugom svjetskom ratu.³⁷

Tri primorska Saveza za unapređenje turizma, sušački, splitski i dubrovački, udružila su se u nastojanju da koncentriraju rad i uštede troškove za zajednički dio djelovanja, osnovavši u siječnju 1927. Centralni ured za propagandu Jadrana. Od sljedećeg su mjeseca izdavali svoje glasilo *Turizam na primorju*, a rubrika odnosno podlistak istog naziva tiskan je i u časopisu *Jadranske straže*.³⁸ Skromnog početnog obujma od samo osam stranica, kojih su polovicu zauzimali plovidbeni redovi i oglasi, list *Turizam na primorju* trebao je od siječnja 1928. biti preime-

novan u *Naša rivijera* i postati glasilo triju primorskih *Saveza*. Međutim, uslijed interesa da se obuhvati teritorij čitave Kraljevine, od jednostavne brošure nastaje bogata ilustrirana revija, koja djeluje kao službeno glasilo ne samo Centralnog ureda za propagandu Jadrana iz Splita, već i Jugoslavenskog Touring kluba iz Beograda te Saveza kupališta, banja, lječilišta i mineralnih vrela u Kraljevini SHS iz Zagreba. U skladu s proširenim ciljevima, uzeto je programatsko ime najšireg geografskog konteksta *Jugoslovenski turizam: Organ za propagandu turizma u Jugoslaviji*.³⁹ Časopis najprije raste unutar nacionalnih okvira, što je vidljivo primjerice iz kontinuiranog povećanja raznolikosti tema i oglasnog prostora,⁴⁰ da bi ih potom prerastao. Jednako tako, vidljiv je razvoj od programatskog cilja podizanja domaće svijesti o važnosti turizma do nastojanja da se vanjskim tržištima osvijesti prisutnost i privlačnost tog istog turizma. Mnogo je članaka posvećeno rješavanju prometnih problema i praktičnim pitanjima poput potrebe ukidanja viza te poreznim reformama koje mjesečnik prati, objavljuje i analizira, često ih kritizirajući kao previše opterećujuće za hotelijerstvo. Uredništvo prikuplja te obrađuje statistike prometa stranaca po gradovima, državljanstvu i sl., a brojni se autori člancima zauzimaju za daljnji razvoj turizma i proglašavaju ga interesom pučanstva. Nakon što je u studenom 1928. g. na konferenciji o hotelijerstvu u Crikvenici Čulićevom inicijativom osnovan Jadranski hotelijerski savez sa sjedištem u Splitu, isti je pridružen listi organizacija kojih je časopis bio glasilo. Prve dvije godine *Jugoslovenski turizam* tiskan je na hrvatskom, da bi potom izlazio isključivo na stranim jezicima,⁴¹ pod novim imenom *Jugoslavija: Jugoslovenski turizam*.⁴² Čulić, pokretač ove revije, za koju se poslije tvrdilo da je „u inozemstvu bila ocijenjena i priznata kao jedna od najboljih turističkih propagandnih (...) u pogledu opreme, umjetničke i tehničke dotjeranosti i sadržaja“,⁴³ ostao je urednikom do 1939. g. Kroz čitav period njegova uredništva, časopis jasno odražava Čulićevo rojalističko opredjeljenje.⁴⁴ I u međuvremenu se konkretno očitovala bliskost vladajućoj strukturi. Po proglašenju šestosiječanjske diktature 1929., nakon koje je raspušteno izabrano splitsko općinsko vijeće te je imenovano novo čiji je mandat trajao do 1933., postaje njegovim članom.⁴⁵ Sudjelovanje u nametnutoj vlasti dodatno potvrđuje Čulićevo pristajanje uz kralja, a kojim se svrstao među podržavatelje tadašnjeg autoritarnog i nedemokratskog sustava vladavine.

Po osnivanju NDH, *Putnik* se ukida, a njegove poslove preuzimaju druge agencije: novoosnovana državna te pojedine iz zemalja Osovine.⁴⁶ Nakon

premještaja i kraćeg djelovanja u Beogradu, do kraja rata Jerko Čulić radit će na Visu i u Italiji. Kasnije je angažiran na propagandnim djelatnostima i u organiziranju splitskog turizma u novoj državi. Nastavio je i s bogatom izdavačkom djelatnošću, objavljujući brojne publikacije turističke tematike i vodiče dalmatinskih gradova.⁴⁷

Svjestan važnosti kulturnog razvitka i brige o identitetu južnoslovenskih naroda te uviđajući nužnost propagande u turizmu, Čulić je bio povezan i s društvom *Jadranska straža*. Brojne činjenice oslikavaju tu povezanost. Zasiurno nije slučajnost da je konstituirajuća skupština organizacije održana upravo u *Kinu Čulić*, vlasništvu njegova brata Vinka.⁴⁸ Njegova supruga Maja tada je izabrana među zamjenike Upravnog odbora.⁴⁹ Sam Jerko naći će se među inicijatorima *Jadranske izložbe 1925.*, čijoj je provedbi i aktivno doprinio.⁵⁰ Na njoj je društvo *Putnik* sudjelovalo i kao službeni izlagač, predstavivši razvitak turizma Dalmacije i svoju publicističko-propagandnu djelatnost.⁵¹ Iz građe prikupljene na izložbi uskoro je proizašao Pomorski muzej, u čijoj je upravi bio i Čulić.⁵² Kako je ranije spomenuto, njegovi članci o turizmu bili su rubrika odnosno podlistak u časopisu *Jadranska straža*. Iz jednog takvog programatskog članka,⁵³ razvidna je Čulićeva zasluga što je 1927. osnovan Arhiv za propagandu Jadrana, premda se najviše pozornosti u ovom postupku pridaje Ivi Tartagli.⁵⁴ Kako je načelnik Splita obnašao dužnosti potpredsjednika Jadranske straže i predsjednika Primorskog saveza za unapređenje turizma, dviju organizacija koje su zajedničkim naporom osnovale novo trgovačko društvo, u sjeni njegove funkcije ostaje činjenica da je zapravo *Putnik* bio ishodište dotadašnjih fotografsko-propagandnih prikaza Jadrana. Da je *Putnik* već godinama obavljao djelatnost koja se osnivanjem Arhiva podigla na višu razinu, jasno je iz sadržaja Izložbe 1925. na kojoj je *Putnik* predstavio svoje fotografije, dijapozitive i obojane dijapozitive (te najavio stereoskopske slike)⁵⁵ prirodnih i kulturnih znamenitosti Jadrana. Uostalom, 1926. Čulić je bio inicijator, organizator i član žirija Prve jugoslavenske izložbe fotografija u Splitu.⁵⁶

DRUŠTVO ZA UREĐENJE I PROLJEPŠANJE BAČVICA I FIRULA

Život i doprinos Jerka Čulića usko su vezani uz splitske gradske četvrti Bačvice i Firule. Rođen na nedalekom Lučcu, zasigurno je trenutke djetinjstva provodio i na obali čija infrastruktura u tim istočnim, tada rijetko naseljenim

predjelima nije bila primjerena stanovanju ni priželjkivanim statusima modernih kupališta. Uz probleme s vodovodom i kanalizacijom, nije bilo pristupnih putova do mora ni pristaništa za brodove, plaže su bile okružene liticama i bez potrebnih sadržaja, a okoliš neprikladan te zapušten. Ishodište procesima koji su formirali ove predjele grada kakvima ih se danas poznaje jest u akcijama nekadašnjih načelnika Općine Split: Ive Tartaglie i Jakše Račića. Njihove početne inicijative za pošumljavanjem i izgradnjom putova do mora išle su usporedno s nastojanjima Općine da se realiziraju planovi regulacije tamošnjih naselja i pretvaranjem Bačvica u kupalište u punom smislu riječi.⁵⁷ U prosincu 1927. osnovano je *Društvo za uređenje i proljepšanje Bačvica i Firula*, s ciljem da se dotjeraju i pošume i obalni predjeli istočnog dijela grada, u čemu je bilo vrlo uspješno.⁵⁸ Iz podataka o povijesti pokušaja oplemenjivanja Bačvica⁵⁹ jasno proizlazi da je ono što je za pošumljavanje Marjana bio Jakša Račić, za uređenje istočnih obala Splita bio Jerko Čulić. Činjenica da su vlasnici zemljišta nad tim uvalama sadnice ukrasnog bilja mogli nabaviti u zgradi *Putnika*,⁶⁰ dakle u turističkoj agenciji, jer se ondje nalazila Uprava društva, dovoljno govori o tome koliko je provedba tih napora bila povezana sa samom osobom Jerka Čulića. On u funkciji potpredsjednika organizacije utjelovljuje svojevrsnu sponu turizma i za njega potrebnih preduvjeta. Obnašao je i dužnost predsjednika Plivačkog Omladinskog Športskog Kluba (POŠK), vezanog za uvalu Firule.⁶¹

Nastojanje da se pošumljavanjem splitske istočne obale sve do Stobreča stvori rivijera, svoj će sporedni ishod pronaći u Čulićevu odabiru mjesta stanovanja. Najprije promicatelj i aktivni radnik na urbanizaciji tih predjela, imajući u vidu važnost koju kupališta i okoliš imaju za razvoj turizma, od 1932. postao je stanovnik Firule, uselivši u kuću koju je ondje dao izgraditi. Obiteljsko zemljište iznad same plaže Firule, između teniskih terena sagrađenih 1930. i kuće Bonačić, postalo je gradilištem od 1931. do 1932.⁶² Kuću je projektirao jedan od najvažnijih predstavnika hrvatske moderne, arhitekt Lavoslav Horvat.⁶³ Primjer racionalnog i ekonomičnog modernog izričaja, ta se jednoobiteljska vila ističe kao natprosječno funkcionalna arhitektura onog vremena, koja se tradicionalnim materijalom – kamenom – skladno uklopila u mediteranski ambijent. Više je puta prezentirana na izložbi grupe *Zemlja*, a postala je uzorom trima kućama u blizini.⁶⁴ Premda je kuća opisana u literaturi, nije poznat niz dekorativnih detalja koji krase prostor u neposrednoj blizini objekta, pročelje i centralni hodnik stubište. U zapadnom dijelu dvorišta koje

se prostire pred kućom nalazi se kruna zdenca. Trenutno nema dekoracija, no površina južne strane je otučena, a na istočnoj strani vidljivo je oštećenje u formi velike pukotine po sredini vanjske plohe. Osim grba, koji je uklonjen devastacijom južne strane, kruništu nedostaje i poklopac te jedna šipka konstrukcije za izvlačenje vode. Po svemu sudeći, kruna zdenca znatno je starija od kuće, djeluje baroknom i nalikuje na primjerak sačuvan u klausturu samostana sv. Frane.⁶⁵ U zapadni zid natkrivene terase uzidana su dva gipsana odljeva. Lijevo je jedan od 28 prikaza s vratnice splitske katedrale, koja prikazuje Isusov ulazak u Jeruzalem na magarcu. Desno je odljev trogirskog Kairosa, grčkog boga sretnog trenutka. U pročelje lijevo od južnih ulaznih vrata uzidan je gipsani odljev reljefa s prikazom bijega Izraelaca pred Egipćanima, tj. njihov prelazak kroz Crveno more.⁶⁶ Lijevo od glavnog ulaza u objekt, smješten je kameni stup s uklesanim natpisom *SVE NA STRANU A POMOZI BOŽE*.⁶⁷ Još je jedan kameni stup u zapadnom dijelu dvorišta, na kojem stoji sunčani sat, koji je okrhnut.⁶⁸ Vlasnici koji su 1986. kuću kupili od nasljednika Jerka Čulića, u dvorištu su zatekli dva ručna kamena žrvnja, koja i danas postoje, dok je velika okrugla kamenica za ulje otuđena ranih 90-tih godina prošlog stoljeća. Posebnost unutar same građevine jest gipsani odljev nad centralnim stubištem: reljef Bogorodice s djetetom Isusom i anđelima.⁶⁹ Nije do kraja jasno porijeklo zdenca ni odljeva. O tome tko ih je izradio, odnosno kako ih je Čulić pribavio, može se zasada samo pretpostavljati. Vjerojatno je riječ o djelima iz radionice klesara Pavla Bilinića, a postoji mogućnost i da potječu od oca kipara Andrije Krstulovića.⁷⁰ Iz inventara njegove kuće proizlazi da je Jerko bio donekle religiozan. Čulićev antiklerikalizam, očekivan i iz socijalističkog opredjeljenja iz mladosti, a pod ruku s istim ide i bliskost slobodnom zidarstvu, nužno ne isključuje vjerske osjećaje. Stoga ne iznenađuje što obiteljskom grobnicom, u kojoj su pokopani Jerko i njegova supruga Maja, Jerkovi roditelji Filip i Antica, Majina majka Filomena Nižetić, kao i Jerkova kćer Stojana sa suprugom, dominira veliki križ.⁷¹

Jerko Čulić ni poslije umirovljenja, unatoč bolesti, nije smanjio zanos i rad. Bavio se hortikulturom i promicanjem njezine važnosti za turizam, time nastavljaajući brojne ranije aktivnosti na tom polju. Umro je 9. lipnja 1953. u Herceg Novom, sudjelujući na seminaru o urbanističkoj hortikulturi i arhitekturi parkova, koji je organizirao.⁷²

MASONSTVO

Postoji mogućnost da je Jerko Čulić bio član masonske organizacije. To nije moguće do kraja razjasniti, s obzirom na to da se dostupne *liste članstva* razlikuju: pojedine su pisane pretenciozno, a dokumentacija splitske lože *Pravda* manjkava je ili izgubljena. Njegovo je ime zabilježeno na popisima članova koje je 1931. g. formulirao don Frane Bulić, a koji su sačuvani u arhivu društva *Bihać*.⁷³ Popisivanje članova provodili su i ustaše 1941., potom Talijani 1942. koristeći dokumente iz 1934. i napominjući da su ranije kolali razni spiskovi, sastavljači kojih su špijuniranjem i praćenjem, a ponekad i na osnovi vlastitih pretpostavki, dolazili do „saznanja“ o članstvu. Premda je i na talijanskom popisu naveden Čulić, autori koji su se bavili poviješću masonstva u Hrvatskoj njega ne svrstavaju u slobodne zidare.⁷⁴ Bez obzira na nejasno pitanje formalnog članstva, činjenica jest da je s nesumnjivim splitskim masonima Čulić bio blizak, u najmanju ruku u mlađim danima: s Bartulovićem, braćom Tartaglia, Marjanovićem itd.⁷⁵ S obzirom na dosada poznati obrazac djelovanja masonske organizacije, čiji su članovi bili istaknuti pripadnici političkog i javnog života, ne čudi da se Jerka dovodilo u vezu s njom.

OBITELJ

S obzirom na bogat život čiji tragovi daleko nadilaze ulogu supruge, Čulićeva supruga Maja zasigurno zaslužuje biti temom posebnog istraživanja, no – kako je usko vezana za Jerka – potrebno ju je i ovdje predstaviti u kratkim crtama.

Marija Magdalena (Maria Maddalena) Nižetić rođena je 26. veljače 1891. u Selcima na Braču kao prvo dijete Jurja Nižetića pok. Mate i Filomene rođene Štambuk pok. Andrije.⁷⁶ U kasnijim izvorima spominje se isključivo kao Maja (nakon udaje: Maja Čulić ili Maja Čulić-Nižetić). Obrazovat će se za učiteljicu.⁷⁷ Još od mladosti pokazuje naklonjenost pisanoj riječi i društvenom angažmanu. Vjerojatno u krugovima splitskih intelektualaca nesklonih austrijskoj vlasti, upoznaje budućeg supruga Jerka Čulića, s kojim će dijeliti zanesenost jugoslavenskom idejom. Od drugog broja *Slobode*, kojem je Jerko urednik, *Podlistak* u nastavcima donosi tekst Victora Hugoa *Zadnji dani na smrt osuđenoga*,⁷⁸ a kao prevoditelj navodi se *Maja*. Gotovo je sigurno riječ o Maji Nižetić. Literarnim odabirom uredništvo tj. prevoditeljica kao da naslućuju skoro privođenje. I Maja je, uz Jerka te druge, početkom Prvog svjetskog rata

bila osuđena na zatvorsku kaznu zbog jugoslavenskog nacionalizma.⁷⁹ Fizička razdvojenost u ćelijama kaznonice u Grazu neće umanjiti njihovu bliskost: ondje su se i vjenčali,⁸⁰ a tijekom služenja zatvorske kazne Maja je rodila prvo dijete.⁸¹ Nastavljajući s političkim aktivizmom i nakon rata, pisala je pjesme te bila suradnica u listovima *Zastava*⁸² i *Novo doba*.⁸³ U ime organizacije žena, pozdravnim je govorom i vijencem dočekala srpsku vojsku u studenome 1918., koju je predvodio major Stojan Trnokopović,⁸⁴ po kojemu je njezina i Jerkova kći Stojana, rođena iste godine, vjerojatno dobila ime.

Uz politički aktivizam i publicizam, sa suprugom je dijelila i sklonost humanitarnom radu. Tako je krajem 1918. u vijeću *Ženske sekcije Hrvatskog napretka*, koja ima 500-tinjak redovnih članica i priklonjena je osnutku nove države.⁸⁵ Za ovu se organizaciju tvrdi da je preteča kasnije *Narodne ženske zadruge*,⁸⁶ najuspješnije humanitarne organizacije Splita međuratnog perioda. Ta je zadruga na Majinu inicijativu osnovana 7. prosinca 1918., i ona joj je bila prva predsjednica. Postoje, međutim, dokazi da je i prije *Ženske sekcije* postojala sveobuhvatna akcija istog programa – pa čak i gotovo istog imena – stasala uz *Slobodu* i HPNS, dakle u krugu kojega su Čulići bili dio već ranije. Da je tome tako, iščitava se i iz najave osnivanja tog tijela. U tekstu koji je potpisala Maja J.(erka, op. a) Čulića,⁸⁷ ističe se da je zadruga već spremna za aktivan rad, jer je zamišljena kao nastavak kratkog djelovanja *Sekcije*, koja je bila (...) *tek jedan ratni nadomjestak za samostalno žensko društvo, na koje se je još mnogo prije rata mislilo i za nj radilo*. Premda autorica ne spominje izrijeком o kakvim je to naporima bila riječ, nema sumnje da misli na predratnu *Narodnu žensku udrugu*. Nastojanja oko dotičnog okupljanja žena u zasebno društvo mogu se pratiti u *Slobodi* od ožujka 1914.⁸⁸ Promicateljni odbor za osnivanje *Narodne ženske udruge u Splitu* konstituiran je 4. travnja 1914.,⁸⁹ a uredništvo je od samog početka svesrdno podržavalo ideju takvog okupljanja i redovito izražavalo najbolje želje budućoj organizaciji.⁹⁰ I iz tumačenja programskog djelovanja Udruge kao „od velike koristi za našu opću narodnu stvar“ te kritika optužbi nekih drugih listova i klerikalnih krugova kako je riječ o stranačkoj udruzi,⁹¹ čije je članice neki isusovac u propovijedi optužio da se (...) *organiziraju u srpsko društvo što propagira slobodnu ljubav i sve to pokriva pod krinkom zaštite djece*,⁹² razvidna je podudarnost načela planirane udruge s projugoslavenskim stavovima uredništva odnosno HPNS-a. Vrlo brzo po okupljanju održavaju se predavanja na temu ženske uloge u društvu,⁹³ najavljuje se organiziranje dije-

čijeg dana⁹⁴ itd. Upravo su takve akcije među programatskim ciljevima nove zadruge četiri godine poslije, kako iznose i citirani dijelovi Pravilnika. U cjelini gledajući, ti se ciljevi koncentriraju oko nacionalnog, kulturnog i političkog osvješćivanja žena koje će, kroz majčin ispravan odgoj budućih generacija, uvelike doprinijeti izgrađivanju nove države. No, prije nego li je predratna *Udruga* dobila dopuštenje Namjesništva i započela s djelovanjem, ono joj je onemogućeno Prvim svjetskim ratom.

Usporedno s djelovanjem u Zadruzi, Maja je obnašala funkcije u nekoliko institucija. Početkom svibnja 1919. na čelu je Odbora za Dalmaciju pri Državnom odjelu za zaštitu djece, koji organizira dohranu djece i bolesnih po mliječnim kuhinjama.⁹⁵ Po osnutku *Jadranske straže*, 1922., izabrana je u Upravni odbor organizacije kao zamjenica.⁹⁶ Iste je godine od strane građana birana u upravu Odbora za narodno prosvjeđivanje.⁹⁷ Poznato je kako je bila bliska prijateljica Ive Andrića. Umrla je 1984. u Zadru, nakon dugog razdoblja udovištva, a pokopana je u obiteljskoj grobnici na Lovrincu.

Jerko i Maja Čulić imali su četvero djece. Sva trojica sinova visoko su se obrazovala. Dmitar i Đorđe su, kao i Jerko, bili pravnici. Najmlađi Dmitar na profesionalnom je putu kročio očevim stopama te bio istaknuti turistički djelatnik, obnašatelj važnih državnih funkcija i autor zapažene turističke literature.⁹⁸ Srđan je bio arhitekt, a Đorđe profesor na zagrebačkom Pravnom fakultetu. Kći Stojana imala je nešto drugačiji životni put,⁹⁹ isprva tipičan za žene polovice XX. stoljeća – kada nije bilo jednako važno ulagati u obrazovanje kćeri i sinova – u kojem je intrigantan razvoj događaja nadomjestio surovost društva. U sjeni trojice braće, Stojana je završila *samo* srednju trgovačku školu. Kao djevojka imala je puno udvarača, no nijednog odabranika. Prekretnica u tom pogledu bio je dolazak britanskog konzula Georgea H. Burtona na misiju u Split. Konzul Burton tada je intenzivno tragao za suprugom, pod uvjetom da ona dobro govori engleski jezik. Bio je 22 godine stariji od gđice Čulić. U početku je njihova veza bila samo korespondencijska, da bi Stojana naposljetku prihvatila ponudu. Po udaji, otišla je u Veliku Britaniju i završila koledž Newnham pri Cambridgeu. Poslije je ondje i radila, prevodeći slavenšku publicistiku na engleski. Par nije imao djece, a oboje su, po vlastitoj želji, pokopani u grobnici obitelji Čulić u Splitu.

ZAKLJUČAK

Jerko Čulić ostavio je dubok trag na svim poljima na kojima je djelovao. Premda zanesen vizijom ujedinjenja južnih Slavena, zbog koje je ideale izložio zatvorskoj kušnji, u konačnici svoje intelektualne kapacitete ipak nije dao iscrpiti u politici. Imajući u vidu sve njegove profesionalne uspjehe, neće biti pretjerano nazvati ga jednim od praktičnih začetnika organiziranog hrvatskog turizma, koji je zamišljene projekte ustrajnim nastojanjima pretvarao u inicijative, novoosnovane organizacije, kulturne i baštinske pothvate. Dao je bitan doprinos formiranju istočnog priobalnog dijela Splita, a osobito Firula i Bačvica. Ti gradski predjeli danas ne bi izgledali ovako da nije bilo njegovih akcija i osobnog zalaganja.

Ako je Split prvih desetljeća XX. stoljeća sredina u kojoj *intelektualci proizišli iz težačkih splitskih predgrada (...) djeluju u gradskome životu i pridonose njegovom suvremenijem razvitku*,¹⁰⁰ Jerko Čulić svakako pripada među njih. Bio je umnogome napredni predstavnik svoje generacije. Njegove riječi iz 1924., da bi turizam mogao biti (...) *možda i najvažnije vrelo za privredu primorja*,¹⁰¹ danas se proročanski ostvaruju.

BILJEŠKE

- ¹ Na poticaju za pisanje ovog rada zahvaljujem dr. Jasenki Kranjčević. Korisnim savjetima i nesebičnom pomoći zadužio me kolega Ljubomir Radić, na čemu od srca zahvaljujem.
- ² Trpimir Macan (ur.): *Hrvatski biografski leksikon sv. 3*, Zagreb 1993., 123, navodi pogrešan datum rođenja, 30. rujna 1898. Prema: HR-DAST-179 Zbirka matičnih knjiga, MKR župe sv. Dujma (Grad) 1888.-1897. g., br. 582, upis 95., str. 18.
- ³ Opširnije o povijesti obitelji Čulić: Mario Nepo Kuzmanić: *Splićani – obitelji i prezimena: Splitske obitelji u zemljišniku Splita iz 1832. g.*, Split 2008., 77-78; Isti: *Splićani u Zagrebu*. Split 2015., 53-54.
- ⁴ Postoji podatak da su 1945. Čulići bili najbrojniji splitski rod. Josip Smodlaka: *Nešto o splitskim prezimenima i o još nekima*. Split 1945., 13.
- ⁵ *Splitski almanah i adresar za godinu 1925*. Split 1925., 91, 98, 100, 102, 112, 117, 120-128, 130-134, 139, 141-145, 150-151, 157, 159, 161. i dr. – Kuzmanić: *Splićani – obitelji i prezimena*, 78, pokazuje da još 1832. pripadaju u imućnije splitske porodice uglavnom težačkog zanimanja.
- ⁶ *Splitski almanah*, 76.
- ⁷ HR-DAST-44, Registar C. K. okružnog kao trgovačkog suda u Splitu 1906. – 1948. „A II“, str. 227. Braća Ivan, Mate i Josip Čulić (pok. Frane) s desetoricom partnera 15. rujna 1926. pokreću poduzeće imena „Čulić, Ružić, Šegvić i drugovi udruženje tupinoloma *Splitska tupina*“. Isto je, zbog prestanka poslovanja, brisano iz registra 2. veljače 1931.

- ⁸ Riječ je o poslu potkivanja maršalova konja, koji je po preporuci dobio kovač Ivan (Zuanne) Čulić. Kako bi se uvjerali u kvalitetu obavljenog posla, Francuzi su Ivanu naredili da projaše, što je uradio kao pravi *dragun* (vojnici lake konjice). Vrlo zadovoljan obavljenim poslom, maršal je Ivana nagradio izborom mjesta za buduću kovačnicu. Ivan Mosettig: *Sto godina splitskog poduzetništva, trgovine i zanatstva*. Split 2001., 60. Tako su Čulić Draguni postali vlasnici čestice zemlje, koju posjeduju – premda više ne kao kovačku radnju – i u Jerkovo vrijeme: *Splitski almanah*, 100, 151.
- ⁹ Ivan Mosettig, n. dj., 60.
- ¹⁰ Ondje par godina prije smrti (1928.), stanuje sa sinovima i nevjestama: *Splitski almanah*, 128, 187.
- ¹¹ Jerkove sestre bile su kućanice, a braća Mijo kovač, Pavao bankovni činovnik, a Vinko trgovac. Prema: *Splitski almanah*, 188. – Mosettig, n. dj., 60.
- ¹² HR-DAST-179 Zbirka matičnih knjiga, MKR župe sv. Dujma (Grad) 1888.-1897. g., br. 582, upis 29., str. 93. Ante Trumbić također potječe iz težačke obitelji s Lučca, gdje treba tražiti začetke poznanstva s Filipom Čulićem. S obzirom na siromaštvo obitelji, Trumbić visoko obrazovanje može zahvaliti svom učitelju Vicku Kuriru, koji je prepoznao i usmjerio njegov intelektualni potencijal, te stipendiji Općine koja mu je omogućila materijalne uvjete. Ivo Petrinović: *Ante Trumbić – politička shvaćanja i djelovanje*. Split 1991., 17-18. – Ivo Perić: *Ante Trumbić na dalmatinskom političkom poprištu*. Split 1984., 6. Tako se može reći da je Trumbić iz vlastitog iskustva poznao važnost uočavanja i poticanja obrazovanja mladih Splitskana iz radničkih obitelji.
- ¹³ Adem Kamenica: *Jerko Čulić u našem turizmu*. Ugostitelj: list za pitanja ugostiteljstva i turizma, Sarajevo VII-VIII/1953., 206. – Gjino Novak: *Jedan elaborat velikog turističkog radnika Jerka Čulića*. Periodični izvještaj Centra za zaštitu kulturne baštine komune hvarske, Hvar 1977., br. 94, 16. – Macan (ur.), n. dj., 125.
- ¹⁴ Kamenica, n. dj., 206. Oskar Tartaglia u autobiografskim sjećanjima na to razdoblje navodi da je zajedno s Jerkom Čulićem, dr. Vladom Matošićem i drugima želio da splitski socijalisti postanu nacionalisti, što njima – jer je socijalizam u Dalmaciji uvezen iz Italije – nije bilo moguće s obzirom na njihovo poimanje internacionalizma kao antinacionalizma i anacionalizma. Očito će Jerkov život obilježiti ne ekonomska već politička ideja: jugoslavenstvo, a sa socijalistima je dijelio određene zajedničke ideje: antiklerikalizam, antiaustrijsku politiku i revolucionarno djelovanje. Usporedi: Macan (ur.), n. dj., 125. – Oskar Tartaglia: *Veleizdajnik: moje uspomene iz borbe protiv crno-žutog orla*, Split 1928., 14.
- ¹⁵ Niko Bartulović: *Od revolucionarne Omladine do Orjune – istorijat jugoslovenskog omladinskog pokreta*. Split 1925., 30. – Kamenica, n. dj., 206-207.
- ¹⁶ Puno ime je *Ujedinjenje: glasnik jugoslovenskih nacionalista*, moto je: „Srbi, Hrvati i Slovenci jesu jedno!“. Oba izdana broja kao vlasnika, izdavača i odgovornog urednika navode Srećka Rožića (Hrvatsku štampariju Split). Vidjeti: *Ujedinjenje*, Split 8. V. 1913., 7. i *Ujedinjenje*, Split 16. V. 1913., 7. Tekstovi su potpisani najčešće inicijalima te neodređenim terminima poput „Neki“, „Uredništvo“ i „Ujedinjenje“, dok su puna imena i prezimena autora rijetka. Prvi broj donosi informaciju da se uplate za popratne brošure

(Biblioteku) zaprima „M. Bartulica, Split, administracija Ujedinjenja“, što je jedina detaljnija informacija u prvom broju o pojedincima u uredništvu lista. Drugi, posljednji broj prije zapljene i gašenja lista, donosi da je uz Milostislava Bartulicu uhićen i drug Augustin Ujević. Sadržaj ni na jednom mjestu ne spominje izrijeком Jerka Čulića, no njegovo uredništvo otkrivaju autobiografski podaci jednog od suradnika lista. Vidjeti: Bartulović, n. dj., 29-30.

¹⁷ Isto, 30. – Macan (ur.), n. dj., 125.

¹⁸ Nakon atentata na Franju Ferdinanda, zaredali su se oštriji nadzori i postupanja represivnih organa nad svim protuautrijskim tiskovinama. Članak *Zapljene*. Sloboda, Split 14. VII. 1914., 3, upozorava da zapljene idu redom i da su cenzuri uz *Slobodu* te *Pučku slobodu* podvrgnuti i listovi *Zastava*, *Dubrovnik*, *Crvena* i *Hrvatska riječ*. Sadržaj se sve više bazira na prozivanju vlasti za protusrpske akcije. *Naš urednik pred sudom*. Sloboda, Split 17. VII. 1914., 3, javlja da je 16. srpnja urednik Bartulović saslušan pred sudom u vezi s izvještavanjem o procesu „Rešetka“, pod optužbom da je htio utjecati na ishod parnice. Za isto je optužen i urednik *Zastave* Oskar Tartaglia. Od 21. srpnja 1914. urednik je Jerko Čulić. *Naš urednik pritvoren*. Sloboda, Split 21. VII. 1914., 3, izvještava da je Bartulović dan prije uhićen pod optužbom za veleizdaju, a obavljena je premetačina uredništva. Uhićenje se dovodi u vezi s „progonima srpske, hrvatske i slovenačke nacionalističke omladine“. *Iz uredništva*, Sloboda, Split 22. VII. 1914., 3, zbog prilika u kojima je onemogućeno neovisno pisanje (učestalih premetačina i zabrane rada društava Hrvatskog Sokola) najavljuje smanjenje broja stranica lista na samo dvije. Bartulović, n. dj., 48, i takvu minimalnu tiražu – s obzirom na zapljene – smatrao je podvigom, a po njegovu navodu, list je izlazio do 26. srpnja 1914.

¹⁹ Bliskost Čulićeve obitelji tadašnjim idejama HPNS-a nazire se i u komercijalnoj povezanosti. Čim je list *Pučka sloboda* počeo sadržavati Oglasnik (od br. 25, 24. lipnja 1908., 4), Jerkov otac Filip zakupljuje reklamni prostor i počinje oglašavati svoju kovačko-kolarsku radionicu „u vlastitoj kući na Bačvicama“ (od br. 27, 26. lipnja 1908., 4).

²⁰ Čulićev put po austro-ugarskim zatvorima može se pratiti prema autobiografskim podacima Oskara Tartaglie, s kojim je Jerko dijelio iskustvo uhićenika i osuđenika sve od Splita, preko Maribora do Graza, gdje je protiv njih (te Zlatka Kačića-Dimitrija i Dinka Kargotića) podignuta zajednička optužnica. Pritom se valja s rezervom odnositi prema ondje istaknutim datumima, s obzirom na to da je Tartaglia među prvima koji su pritvoreni, a ujedno je osuđen na najdulju kaznu, stoga podaci o kronologiji Čulićeva zatvorskog staža nisu podudarni njegovima. Prema Tartagli, Čulić je odslužio 18 mjeseci, računajući vrijeme provedeno u istražnom zatvoru. Tartaglia, n. dj., 81-133. Sažetije o zatvorskim danima piše i: Bartulović, n. dj., 51-53.

²¹ Kamenica, n. dj., 207.

²² Bartulović, n. dj., 73-74.

²³ Ta organizacija djeluje od 14. lipnja 1918., uz već postojeći Središnji odbor za zbrinjavanje obitelji mobiliziranih i u ratu palih vojnika, koji je zaslužan za spašavanje velikog broja ugrožene djece svih narodnosti i vjera zapadno od Drine, njihovim smještanjem u obitelji Hrvatske, Slavonije, Dalmacije, Istre i slovenskog primorja. U obje je organizacije vodeću

- ulogu imao dr. Gjuro Basariček. Mira Kolar Dimitrijević, *Zbrinjavanje gladne djece u Hrvatskoj za Prvog svjetskog rata*. Slavonski Brod 2008., 117-119. Da je iza humanitarnih napora stajalo i nacionalističko nastojanje svjedoči i: Bartulović, n. dj., 71.
- ²⁴ *Gradske vijesti*. Novo doba, Split 7. XI. 1918., 6. – Zdravka Jelaska Marijan: *Grad i ljudi: Split 1918.-1941.* Zagreb 2008., 74. Uz socijalno odnosno humanitarno djelovanje bit će posredno vezan i poslije, kada njegova supruga Maja bude predsjednica splitske *Narodne ženske zadruge*.
- ²⁵ Kamenica, n.dj., 207. – Macan (ur.), n. dj., 125.
- ²⁶ Jelaska Marijan, n. dj., 460.
- ²⁷ Sanja Bartulović, n. dj., 85, 91, 95, 110.
- ²⁸ Jasenka Kranjčević: *Josef Stradner – promicatelj turizma na hrvatskom Jadranu*. DG Jahrbuch, Osijek XXII/2015., 239.
- ²⁹ HR-DAST-44, Registar C. K. okružnog kao trgovačkog suda u Splitu 1906. – 1948. „A I“, str. 83, upisi pod br. 112. Prvog dana siječnja 1916. g. registrirana je tvrtka „Braća Čulić“, a kao djelatnost upisani su „agenturni, komisioni i otpremački poslovi“, čemu je 13. prosinca 1919. g. pridodana „kupoprodaja mješovite robe na veliko“. Suvlasnik Jerko Čulić istupa iz zajedničkog posla 25. travnja 1923. Vinko će u međuvremenu proširiti poduzetništvo i u kinematografiju. S Jakovom Kunjašićem 1918. ulazi u veliku investiciju kupnjom kina „Edison“, koje će se ubuduće zvati „Kino Čulić“. Godine 1925. grad mu izdaje u zakup pravo javnog plakatiranja na jednu godinu. Tada je jedini kinematograf uz Karamana. *Splitski almanah*, 59. – Duško Kečkemet: *Počeci kinematografije i filma u Dalmaciji*. Split 1969., 98.
- ³⁰ *Splitski almanah*, 87. – Radica, n. dj., 36. – Jelaska Marijan, n. dj., 260. Godine 1927. Primorski savez za unapređenje turizma ima 30 članova: Društava za saobraćaj putnika, Općina i drugih javnih ustanova koje su zainteresirane za razvoj turizma. *Organizacija akcije za unapređenje turizma*. Turizam na primorju, Split I/1927., br. 5, 1.
- ³¹ Isto.
- ³² Jerko je očito bio jedan od 315 privatnih dioničara s područja Kraljevine koji su pristupili osnivanju *Putnika*, uz sudjelovanje *Društava za promet stranaca*. Godine 1927. država ukida dioničarstvo privatnicima, čime *Putnik* prelazi u stopostotno državno vlasništvo. Sve do 1941. djeluje vrlo uspješno, sa 38 podružnica u zemlji, a četiri u inozemstvu (Pariz, Berlin, Prag, Sofija). Vukonić, n. dj., 109-111.
- ³³ Branislav Radica: *Novi Split: monografija grada Splita od 1918-1930*. Split 1931., 38. Danas se na istom mjestu, u nekadašnjoj crkvi sv. Roka, nalazi Turistički informativni centar Turističke zajednice grada Splita, čija je svrha uvelike podudarna onoj *Putnika*.
- ³⁴ Radica, n. dj., 50. – Jelaska Marijan, n. dj., 260.
- ³⁵ Radica, n. dj., 129. – Slavko Sirišćević (ur.): *Zbornik društva inženjera i tehničara*. Split 1958., 83.
- ³⁶ Duško Kečkemet, *Turistička arhitektura u jadranskom krajoliku i povijesnoj urbanoj sredini*. Pomorski zbornik, Rijeka XXVII/1989., 423.
- ³⁷ Kao posljedica zračnog bombardiranja tog predjela Splita 1943./1944. uz zgradu *Putnika* uništene su i dvije kuće Katalinić, kavana „Na novoj obali“, Lazaret, zgrada Režije duhana,

- kao i crkve sv. Petra i sv. Roka na Lučcu. Sirišćević (ur.): *Zbornik*, 88.
- ³⁸ *Organizacija akcije za unapređenje turizma*. Turizam na primorju, Split, I/1927., br. 5, 1. – Radica, n. dj., 51. – Mirja Lovrić: *Prilog poznavanju izdavačke djelatnosti Jadranske straže iz fonda knjižnice Hrvatskog pomorskog muzeja Split*. Kulturna baština, Split XXXV/2009., 359-360.
- ³⁹ Jerko Čulić: *Uvodna riječ uredništva*. Jugoslovenski turizam: organ za propagandu turizma u Jugoslaviji, Split I/1928., br. 1, 1.
- ⁴⁰ S odmakom vremena, sve je veća količina oglasa raznih odmarališta, hotela, pansiona, kupališta, lječilišta, parobrodarskih društava, ali i tvrtki koje kreditiraju sadašnja ili buduća turistička ulaganja (Gradske štedionice, Državne hipotekarne banke itd.). Kasnije se oglašavaju i specifičnije niše: proizvodi potrebni turistima (fotooprema, kozmetika za sunčanje), kao i oni potrebni hotelijerima (namještaj, tapiserije, madraci, sanitarije, gramofoni itd.). Oglasi su u najvećoj mjeri na njemačkom jeziku. Svi brojevi donose raspored plovidbenih linija *Jadranske plovidbe d. d. Sušak te Dubrovačke parobrodarske plovidbe*.
- ⁴¹ Ispočetka je svaki broj lista sadržavao „podlistak“ na njemačkom jeziku, koji je uz fotografije donosio raznovrsne tekstove o destinacijama i kulturi diljem Jugoslavije, uz naglasak na Dalmaciju. Suradnik za njemački jezik bio je Jonny Behm iz Berlina. Od broja 5., god. 1. (svibanj 1928.), opširne članke na engleskom jeziku objavljuje Fanny S. Copeland, pružajući osnovne informacije o dostupnom smještaju, klimi, gastronomiji i aktivnostima pojedinog područja. U br. 2., god. 2. (veljača 1929.), prvi put se donosi tekst na francuskom o Dalmaciji, a kasnije se javljaju kraći tekstovi na mađarskom, poljskom i češkom jeziku.
- ⁴² Od br. 1, god. 3 (siječanj 1930).
- ⁴³ Dragutin Alfier: *Uspomeni Jerka Čulića*. Turističke vijesti: društveni glasnik Turističkog saveza Hrvatske, Zagreb I/1953., br. 2, 1. – Usporedi: Kamenica, n. dj., 207.
- ⁴⁴ Časopis izvještava o posjetima članova kraljevske obitelji Splitu i Dalmaciji, primjerice kraljice Marije u svibnju 1930., travnju i svibnju 1931. i srpnju 1934. Po atentatu na kralja Aleksandra, časopis će izaći obilježen crnilom (br. 10, god 5., 1934.), započinjući podlistkom na hrvatskom jeziku, posvećenom preminulom vladaru i održanom pogrebu. Br. 12., god. 6. (lipanj 1935.) donosi fotografiju i engleski opis spomenika podignutog pokojnom kralju u splitskoj luci nedaleko zgrade samog *Putnika*. Nakon atentata, svaki rođendan prijestolonasljednika Petra zabilježen je u rujskom broju časopisa panegirikom i čestitkom na hrvatskom.
- ⁴⁵ Jelaska Marijan, n. dj., 133, 135.
- ⁴⁶ Vukonić, n. dj., 128-129. Nakon Drugog svjetskog rata, uslijedit će obnova i nacionalizacija *Putnika*, međutim u izmijenjenim političkim okolnostima doći će do njegove decentralizacije cijepanjem na republičke jedinice, a potom će nastupiti vrijeme snažnijeg djelovanja konkurenata. Vukonić, n. dj., 141, 143-146.
- ⁴⁷ Kamenica, n. dj., 208.
- ⁴⁸ *Konstituirajuća skupština Jadranske straže*. Novo doba, Split 20. II. 1922., 1.
- ⁴⁹ Norka Machiedo Mladinić: *Jadranska straža 1922.-1941.*, Zagreb 2005., 28.

- ⁵⁰ Predlagao je organizaciju izložbe, po osnivanju posebnog društva koje će istu provesti izabran je za zamjenika tajnika, a ponegdje se spominje i kao „tajnik Jadranske Izložbe“. Usporedi: *Što je sa izložbom u Dubrovniku*. Jugoslavenski turizam, Split I/1928., 13. – Gordana Tudor: *Jadranska izložba u Splitu 1925. godine*. Kulturna baština, Split XLI/2015., 149-151.
- ⁵¹ *Katalog Jadranske izložbe u Splitu 25. VII. – 25. VIII. 1925.*, Split 1925., 31-33. – Tudor, n. dj., 163. Jedino je turistički dio izložbe gostovao na Zagrebačkom zboru u rujnu te godine. Isto, 165.
- ⁵² Jelaska Marijan, n. dj., 457. – Tudor, n. dj., 166, 168. – Machiedo Mladinić: *Jadranska straža*, 158.
- ⁵³ Jerko Čulić: *Organizacija obavještajne službe, propagande i reklame za naše primorje*. Jadranska straža, Split VI/1927., 52.
- ⁵⁴ Machiedo Mladinić: *Jadranska straža*, 162.
- ⁵⁵ Za izvore o *Putnikovom* doprinosu Izložbi vidjeti bilješku br. 51.
- ⁵⁶ Macan (ur.), n. dj., 125.
- ⁵⁷ Stanko Piplović: *Izgradnja Splita između dvaju svjetskih ratova*. Split, 2008., 46. – Jelaska Marijan, 377-378. – Duško Kečkemet et. al: *Bačvice jučer, danas, sutra*. Split 1974., 6-9.
- ⁵⁸ Radica, n. dj., 54. – Piplović: *Izgradnja*, 47-51. Ova društvena organizacija imala je i turistički karakter, poput *Odbora za promet stranaca* i *Odbora za poljepšavanje*, koji su u počecima hrvatskog turizma osnivali diljem zemlje: Boris Vukonić, *Povijest hrvatskog turizma*, 57, 104, 113. – Maja Stanić i Boris Vukonić: *Hrvatske putničke agencije 1923. – 2003.*, Zagreb 2003., 13.
- ⁵⁹ Društvo osnovano 1927. zapravo je revitalizirano *Društvo za poljepšavanje Bačvica*, koje je djelovalo u godinama prije Prvog svjetskog rata, čije je djelovanje, zbog manjka izvora, slabije poznato. Kečkemet et. al, n. dj., 5-6.
- ⁶⁰ Piplović: *Izgradnja*, 49.
- ⁶¹ Čulić je bio prvi službeni predsjednik kluba (1937.-1938.), premda je isti neslužbeno postojao i prethodno desetljeće. Duško Marović i Mihovil Radja: *Povijest športa u Splitu, sv. 2: od 1918. do 1941.* Split, 2006., 448-451.
- ⁶² Novosagrađenoj kući dodijeljen je br. 22 u ulici Put od Firula (danas je u uporabi pojednostavljena verzija Put Firula). Prema ranijim podacima iz 1925. zemljište na adresi Put od Firula br. 21 u vlasništvu je dotičnog Ivana Čulića pok. Frane (*Splitski almanah*, 132), koji je bio jedan od članova Uprave *Splitskog saveza izvoznika tupine*, u kojem je s Marinom Ferićem zastupao poduzeće *Splitska tupina* (Jelaska Marijan, n. dj., 215). Dakle, Jerko je od rođaka vjerojatno otkupio ili na neki drugi način stekao parcelu koja je otprilike bila u obitelji.
- ⁶³ Nekoliko Horvatovih radova odaje njegovu povezanost s obitelji Čulić. Uz njihovu obiteljsku kuću, projektirao je i vikendicu brata Jerkove supruge Maje, dr. Zdravka Nižetića, u Sutivanu na Braču. Činjenica da je imao partnerski ured s Haroldom Bilinićem, koji će poslije surađivati s Jerkovim sinom Srđanom, daje naslutiti da su članovi obitelji Čulić i Horvat imali zajednički krug prijatelja. O suradnji Bilinića i Srđana Čulića u: Stanko Piplović: *Harold Bilinić*, Split 1994., 16-17.

- ⁶⁴ Stjepan Planić: *Dva pisma o stanovanju*, Zagreb 1936., 25. – Zrinka Paladino: *Djelovanje arhitekta Lavoslava Horvata u Splitu*, Kulturna baština, Split XXXVII/2011., 197-200. – Sirišćević (ur.): *Zbornik*, 104. Za potpunu bibliografiju o kući Čulić vidjeti disertaciju: Zrinka Paladino: *Lavoslav Horvat: arhitektonsko djelo 1922.-1977.*, Zagreb 2011., 353-354. Naslov je 2013. objavljen kao knjiga.
- ⁶⁵ Stanko Piplović: *Stari bunari u Splitu*. Kulturna baština, Split XV-XX/1990., 86-87.
- ⁶⁶ Pripada prednjoj strani sarkofaga koji potječe iz 4. st. pr. Kr., a koji je 1902. od splitskog samostana sv. Frane otkupio don Frane Bulić za Arheološki muzej Split, gdje se i danas čuva. Opširno o sarkofagu: Nenad Cambi: *Antička baština samostana sv. Frane u Splitu*. Adrias: zbornik radova Zavoda za znanstveni i umjetnički rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Splitu, Split XII/2005., 138-148.
- ⁶⁷ Prema informaciji gosp. Nenada Čulića, natpis je *motto* austrijske konjaničke postrojbe kojoj je u mladosti pripadao Jerkov otac Filip Čulić Dragun.
- ⁶⁸ Identičan primjerak sunčanog sata nalazi se u perivoju Arheološkog muzeja Split. Po vlastitom ga je projektu od nepoznatog kipara 30-tih godina prošlog stoljeća naručio Mihovil Abramić, tadašnji ravnatelj institucije. Poznat je još najmanje jedan primjerak (neuspio, odnosno s određenim manjkavostima), koji se također čuva u muzeju. Na ovim informacijama zahvaljujem Arsenu Duplančiću.
- ⁶⁹ Reljef Bogorodica s Djetetom i kerubinima, talijanskog kipara Antonija Rossellina iz sredine XV. st., koji se čuva u *Pierpont Morgan Library* u New Yorku. Rossellinijeve Bogorodice, od kojih je ovo vjerojatno najranija, bile su vrlo popularne i kopirane u prvim desetljećima XX. stoljeća. Na informaciji o Rossellinovom autorstvu reljefa zahvaljujem dr. Radoslavu Tomiću.
- ⁷⁰ Prema informacijama gosp. Nenada Čulića, Jerkov otac imao je kovačiju u centru grada pokraj koje je bila radionica klesara, čiji je sin izradio Njegošev kip na Lovčenu. Od tog je klesara Jerko dobivao odljeve ondje izrađenih skulptura i reljefa. Međutim, kako se iz onodobnih oglasa može saznati, kovačija Filipa Čulića bila je u Bregovitoj ulici, premda je u suvlasništvu imao prostor na adresi Stari Pazar br. 4 (*Splitski almanah*, 100, 151). S druge strane, pitanje identiteta kipara. Njegošev kip Meštroviću pomogao je izraditi Andrija Krstulović, no njegov otac Ivan bio je težak i nije zabilježena njegova klesarska ni kiparska djelatnost, stoga nije vjerojatno da se radi o toj osobi. Mogla bi biti riječ o Pavlu Biliniću, ocu Harolda Bilinića, koji je Meštroviću asistirao u projektiranju Njegoša. Pavao Bilinić poznati je splitski klesar, čija je radionica sve do poslije Prvog svjetskog rata bila na Zlodrinjoj poljani (Stanko Piplović: *Pavao Bilinić i klesarska radionica Splita*. Klesarstvo i graditeljstvo, Split V/1994., br. 1-2, 25), ulici koja je susjedna Bregovitoj gdje su stanovali i radili Čulići.
- ⁷¹ Obiteljska grobnica nalazi se na splitskom groblju Lovrinac na lokaciji: polje A, razred I, broj 226. Ispod imena Filipa Čulića Draguna kojem, sukladno njegovoj ulozi pater familias, pripada centralno mjesto na grobnici - odnosno ondje postavljenom reljefu križa - nalazi se prikaz nakovnja koji upućuje na kovački zanat: pokojnikovo zanimanje.
- ⁷² Gjino Novak, n. dj., 16. – Alfier, n. dj., 1. – Kamenica, n. dj., 209.
- ⁷³ Arsen Duplančić: *Izvori za povijest masonstva u Splitu*. Croatica Christiana periodica,

- Zagreb XVI/1992., br. 30, 109-110.
- ⁷⁴ Branko Šömen: *Povijest slobodnog zidarstva u Hrvatskoj. Sv 2: Snaga*. Zagreb 2014., 113-123. Ondje su sadržani popisi ranijih istraživača. O masonstvu braće Tartaglia: Norka Machiedo Mladinić: *Životni put Ive Tartaglie*. Split, 2001., 177.
- ⁷⁵ Zanimljivo je primijetiti da je na donekle općeprihvaćenom popisu članova splitske lože dr. Branko Nižetić, brat Jerkove supruge Maje (primljen 1931., od 1934. tajnik), kao i stanoviti Slavko Radić, službenik Jerkove agencije *Putnik* (primljen 1930.). Šömen, n. dj., 119.
- ⁷⁶ HR-DAST-179 Zbirka matičnih knjiga, MKR župe Selca (Brać) 1891.-1903. g., br. 483, upis 13., str. 3.
- ⁷⁷ Godine 1925. radi u splitskoj 3. Ženskoj osnovnoj školi. *Splitski almanah*, 81.
- ⁷⁸ *Zadnji dani na smrt osudjenoga*. Sloboda, Split 22. VII. 1914., 3. Tekst je u formi dnevnika mladića koji čeka pogubljenje, prožet filozofskim pitanjem prenesenog značenja o tome ima li dovoljno zraka za sve da dišu, a obraća se svima na sudačkim položajima zagovarajući ukidanje smrtno kazne.
- ⁷⁹ Razlikuju se podaci o dosuđenom trajanju kazne i vremenu provedenom u zatvoru, stoga se može zaključiti da kaznu nije izdržala do samog kraja. Prema: Šimun Jurišić: *Glasoviti Splitsani i osobe iz splitske prošlosti*. Split 2008., 44. i Bartulović, n. dj., 52, kažnjena je s trogodišnjim razdobljem utamničenja, dok Tartaglia, n. dj., 115, navodi da je u zatvoru provela dvije godine, nakon čega je izbavljena naporima jednog suca.
- ⁸⁰ Kumovi su „per procura“ bili Niko Bartulović i Oskar Tartaglia. Potonji je opisao upornost para i način na koji su komunicirali u zatvoru: „Što bi Jerko i Maja u glavu stavili, sve bi proveli. Oni su (se, op. a.) svaki dan dopisivali. Napisali bi pismo, turili ga u čep i ovaj bacili za vrijeme šetnje na ugovoreno mjesto. Ili bi pismo turili u hrbat knjige, pa istu davali jedan drugome preko sudca i stražara.“ Tartaglia, n. dj., 115.
- ⁸¹ Majin i Jerkov sin Dmitar Čulić rođen je u Grazu 25. svibnja 1917. Macan (ur.), n. dj., 123.
- ⁸² Bartulović, n. dj., 32. piše o *Zastavi* da je taj samoprovzvani „glasnik neovisnog mišljenja“ zapravo bio veoma borbeni nacionalistički list s dalekosežnim utjecajem na formiranje svijesti Dalmacije. Bartulović po sjećanju navodi nekolicinu pojedinaca koji su sudjelovali u pisanju, među njima je i „Maja Nižetić (kasnije žena J. Čulića)“.
- ⁸³ Jurišić, n. dj., 44.
- ⁸⁴ *Dolazak srpske vojske*. Novo doba, Split 21. XI. 1918., 3. – Radica, n. dj., 24. – Jelaska Marijan, n. dj., 84. O tretmanu trupa u dolasku, koji je puku preporučeno od Narodnog vijeća Države SHS: Jelaska Marijan, n. dj., 81-82.
- ⁸⁵ *Gradske vijesti*. Novo doba, Split 7. XI. 1918., 6.
- ⁸⁶ Jelaska Marijan, n. dj., 438.
- ⁸⁷ Maja Čulić: *Narodna Ženska Zadruga*. Novo doba, Split 7. XII. 1918., 2.
- ⁸⁸ *Predavanje ženskoj mladeži*. Sloboda, Split 26. III. 1914., 3. – *Predavanje*. Sloboda, Split 31. III. 1914., 3.
- ⁸⁹ *Narodna ženska udruga u Splitu*. Sloboda, Split 4. IV. 1914., 4.
- ⁹⁰ Bliskost uredništva budućoj Udruzi očituje se i u vijesti da joj je dr. Josip Smodlaka,

- prigodom vjenčanja gosp. Jakova Čulića, poklonio novčanu donaciju (10 kruna) umjesto čestitke. *Nar. Ženskoj Udruzi*. Sloboda, Split 5. VI. 1914., 3.
- ⁹¹ *Predavanje*. Sloboda, Split 29. V. 1914., 3.
- ⁹² *Neprirodna hajka na Žensku udругu*. Sloboda, Split 11. IV. 1914., 3.
- ⁹³ Osobito se ističe prvo javno predavanje jedne žene održano u Splitu: spisateljica Olga Krnić Peleš govorila je „O zadatku žene“ u Hrvatskom domu 11. srpnja 1914., što je izazvalo veliki interes. *Predavanje*. Sloboda, Split 2. VII. 1914., 3. – *O zadatku žene*. Sloboda, Split 10. VII. 1914., 3.
- ⁹⁴ *Predavanje*. Sloboda, Split 29. V. 1914., 3.
- ⁹⁵ Norka Machiedo Mladinić: *Split u prvim poslijeratnim godinama (1918.-1919.)*. Kulturna baština, Split XXV-XXVI/1995., 131.
- ⁹⁶ Vidjeti bilješku br. 49.
- ⁹⁷ *Odbor za narodno prosvjeđivanje*. Novo doba, Split 6. II. 1922., 3.
- ⁹⁸ Macan (ur.), n. dj., 123.
- ⁹⁹ O Stojani Čulić Burton prema informacijama gosp. Nenada Čulića.
- ¹⁰⁰ Duško Kečkemet: *Split moje mladosti: izgled i život grada između dva svjetska rata*. Zagreb 2008., 7.
- ¹⁰¹ Gordana Tudor: *Jadranska izložba u Splitu 1925. godine*. Kulturna baština, Split XLI/2015., 149.

JERKO ČULIĆ: THE LIFE AND THE FAMILY

Summary

Jerko Čulić (1898 – 1953) played a significant role in the economic, political and social life of Split in the first half of the 20th century. Having been born in a deprived suburb, his interest in politics, that he developed in his early adulthood, revolved around the central idea of the time – the unity of the Southern Slavs. His disdain for the Monarchy reflected in a number of writings and agitation attempts, which eventually resulted in incarceration. After the war, he became involved in social politics and humanitarian work. His attention eventually shifted towards tourism industry: he achieved immense success having initiated and established organised tourism in former Yugoslavia. He was also the first chief executive of the Split branch of *Putnik*, which, at the time, was a state tourism agency. Jerko Čulić was a prolific author of brochures and travel books. He regularly published a large number of travel magazines and thus contributed to the promotion of the Croatian Adriatic and his native Dalmatia. Due to his cooperation with the so-called *Društvo za uređenje i proljepšanje Bačvica i Firula* (Bačvice and Firule garden design improvement association) his influence is still visible in the horticultural layout of the eastern waterfront in Split. He was married to a teacher and a political and humanitarian activist, Maja Čulić, with whom he had four children.

Slika 1. Jerko Čulić (1898.-1953.) (iz: Trpimir Macan (ur.): Hrvatski biografski leksikon sv. 3. Zagreb 1993., 125.)

Slika 2. Zgrada Putničkog ureda oko 1930. (iz časopisa Jugoslavija: Jugoslovenski turizam, god. 3, br. 5. svibanj 1930.)

Slika 3. Naslovnica prvog broja časopisa Jugoslovenski turizam (siječanj 1928.)

*Slika 4. Kuća Čulić 1932.
(iz: Stjepan Planić: Dva pisma o stanovanju, Zagreb 1936., 25.)*

*Slika 5. Stup s natpisom, kuća Čulić.
Foto autorice članka*

*Slika 6. Odljev Bogorodice s Djetetom
Isusom i kerubinima, kuća Čulić.
Foto autorice članka*

Slika 7. Grobnica obitelji Čulić